

Urbia csöndje

Várad Nagy Pál: *Urbia*. Korunk-JAK-prae.hu, Kolozsvár-Budapest, 2012

Urbianak nehéz a levegője. Itt érzem most is magam körül, pedig hetekkel ezelőtt olvastam Várad Nagy Pál első könyvét. Kell-e ennél jobb indok, hogy írjak róla? A szerző elbeszéléskötete tavaly, nyár végén jelent meg a JAK Füzetek sorozatban, Orcsik Roland és Sopotnik Zoltán szerkesztésében; a kolozsvári Korunk, a József Attila Kör és a prae.hu közös munkájának gyümölcseként.

Ha azt mondjuk, első kötet, nyilván máris vannak az olvasónak a művel és eme kritikával szemben is bizonyos fokú elvárásai. A kritikával szemben minimum az, hogy itt majd az első kötetekre olyannyira jellemző gyermekbetegségeket igyekezzünk kikezdeni. Mindazonáltal mi nem arra hajtunk, hogy ezeknek az elvárásoknak megfeleljünk. S nehéz is lenne, főleg azért, mert a kötetnek egyáltalán nincs *elsőkötet-jellege*. Gyermek- és felnőttbetegségei viszont minden műnek vannak.

Urbia egy zárt világ, melyet az én-elbeszélő vagy sokkal inkább én-elbeszélők konstruálnak meg történeteikkel. Minden elbeszélésből megtudunk valami újat Urbiáról, valóban megismerni azonban lehetetlen – azok számára is, akik Urbiában élnek. Mint ahogyan azt sem lehet pontosan meghatározni, mikor játszódnak ezek a történetek. Annyit tudunk csak, hogy valamikor a *birodalom* előtt minden „normális” volt – bármit is jelentsen a normális fogalom ahhoz képest, ami *most* van –, Urbia jelen ideje ehhez képest egyfajta poszt-apokaliptikus állapot, egy olyan diktatorikus rendszer bontakozik itt ki, amely nyomokban felidézheti a Ceaușescu-éra besűgőrendszerét, na meg a fekete autót. (Itt elsősorban a *pénzlépő kislány* című elbeszélést kell megemlítenünk.) És ahogyan az a diktatúrákban lenni szokott, a legfurcsább, józan ésszel felfoghatatlan eseményekben sincs semmi meghökkentő – egyáltalán nem csodálkozunk például azon, hogy a trolit szamarak húzzák, s hogy rendkívül magas az elhalálozások száma

a trolibuszvezetők körében, ugyanis nehéz a busz tetejéről a csacsifogatot irányítani, még nehezebb leszállni komolyabb sérülések nélkül. Nem lepődünk meg továbbá azon sem, hogy a történetben gyakoriak az anakronizmusok. Mert Urbia szempontjából, ugye, nem tekinthetők annak. Mondottam volt, nem ismerjük Urbiát, így nem ismerhetjük pontosan törvényszerűségeit sem. Így jól megfér egymás mellett a szextáns és a mobiltelefon (lásd a kötet nyitószövegében, a *Linna keresésében*), máshol a Heltai Gáspár fabuláinak nyelvezetét felidéző novellában is jelen van a digitális fényképezőgép (*Mégegyszer*), sőt a csúcstechnológiai ketyerék megléte nem zárja ki az olyan betegségek jelenlétét sem, amelyeket a civilizált társadalmak már felszámoltak (pl. lepra).

Urbiában tehát bármi lehetséges, ahogyan Balázs Imre József a kötet fülszövegében írja: „Urbia mintha fél méterrel a talajszint fölött lebegne, föld és ég között valahol.” Itt születhetnek nők két arccal (*kétarcú Jána*), és élhetnek úgy, hogy ez halálukig nem derül ki, és eltűnhetnek, akárha sohasem lettek volna, akárcsak Jána, akit a történet végén behengerelnek az aszfaltba. Szülhetnek az asszonyok gyermeket törzs és végtagok nélkül, és felnevelhetik illegálisan, amint arról a *nure kapo* című prózában olvashatunk. Eltűnhetnek azután úgy, hogy nem hagynak semmilyen űrt maguk után. „Az öcsém néhány napon belül kinyuvadt. Legalább nem kell többet ráköltönnöm” (80) – mondja a szöveg zárlatában a narrátor.

Ez a közeg kiváló táptalaja a (magán)mitológiáknak. Vegyük példának a *Lacrima Linnae* című elbeszélést, amelynek a tulajdonképpeni „főszereplője” a tó, ami valójában tenger. Mitikus képződmény, hiszen „[n]em tudta senki, hogyan és pontosan mikor került oda ez a tó. Az a szó járta, hogy egyik derűs estén még arrafelé jöttek haza a munkások a téglagyárból, aztán reggel a tavat találták az út helyén” (74). Eltűnése is legalább annyira furcsa, mint létrejötte: „Szennyes pelenkát mosott bele egy cigányasszony. Úgy mondják, emiatt haragudott meg és tűnt el a tó” (76).

Említést érdemel továbbá az is, hogyan beszélteti a szerző elbeszélőit, és hogy ezáltal mit tudhatunk meg Urbiáról. Ahogy a kritika elején írtam, én-elbeszélők vannak (többes számban), éppen ezért különböző megszólalásmódokról, elbeszélésmódokról kell itt beszélnünk. A már említett *Linna keresése* című történet egy képzeletbeli utazást, egy középiskolás ábrándozást mutat be – erre a szöveg nyelvezetéből, de leginkább a középiskolából is jól ismerhető Rimbaud-vers, *A részeg hajó* szövegáthallásaiból következtethetünk (döntse el az olvasó, hogy jól vagy tévesen-e): „Hogy nincs az az öböl Urbia partjain, melyre vágy vonna. Kicsi víz, vak tócsa; ötéves voltam, leguggoltam és papírhajót bocsátottam a vízre. Megfogadtam, hogy vizek szabadja leszek, ki céllal csatangol” (10). Tehát mondjuk azt, hogy az első

elbeszélés elbeszélője egy ábrándozó középiskolás. De tegyük hozzá azt is, hogy azért nem ilyen egyszerű a helyzet. És ami azt illeti, a továbbiakban csak egyre jobban bonyolódik. A kötet második, *Kopernika* címet viselő elbeszélésének narrátora – mint ahogyan az majd a szöveg utolsó mondatából kiderül –, nem is élő ember. Egy halott emlékiratait olvashatjuk itt, aki az elbeszélte történet ideje után két évvel elhunyt: „Két év múlva meghaltam tüdőbajban” (16). Abból, hogy ez az utolsó mondat is a történet részét képezi, egyértelműen következtethetünk arra, hogy az elbeszélés ideje és helyszíne az életen *kívülre* esik. És folytathatjuk a sort a *bársony* című próza csecsemő-elbeszélőjével, aki kora ellenére teljes mértékben ismeri azt a világot, amiben él, majd következnek azok a történetek, amelyek mintegy felidézik a gyermekkori élményeket, a hajdani boldog családi élet képeit, míg végül, a kötet utolsó elbeszélésében, egy meglelt férfi képe rajzolódik ki az olvasó szeme előtt.

Személy szerint a kötet legerősebb elbeszélésének ezt az utolsót tekintem, mely a *vissza a forráshoz* címet viseli. Ebben ugyanis koncentráltan jelen van az Urbia-élmény. A birodalom bukásának előestéje ez, amikor a természet átveszi a hatalmat a birodalom felett. A *vissza a forráshoz* némileg hasonlítható Andrej Tarkovszkij *Sztalker* című filmjéhez – szándékosan nem a Sztrugackij testvérek regényére utaltam, mivel ebben a történetben épp a film látványvilága, képisége dominál –, azzal a különbséggel, hogy itt maga a forrás az, ami az emberek számára „reményt ad”, nem pedig a Zónában fellelhető Szoba. Fontos szerepe van továbbá az ember és a vidék (környezet) közötti párbeszédnek, a kettejük közötti intimitásnak, így némileg felidéződhet az olvasó számára a Bodor Ádám elbeszéléseiben is megjelenő misztikus kapcsolat ember és természet között. „Leülök a sínre. A fák halkán zúgnak, szuszogok és dobog a szívem. Kezd érezhetően világosodni. Ülök nyugodtan, nem sietek. Előveszem a csajkát, magam elé teszem, a vadászkest kivonom a tokjából, és jól láthatóan magam elé teszem. Várok. Mutatom magam. Időt hagyok a vidéknek, hogy észrevegyen, megnézzen engem, a csajkát, a kest. Hogy lássa, kiféle vagyok és miért jövök. Meg hogy lássam, beenged-e magába, vissza, a forráshoz. Így maradok néhány percig” (94).

Az ember és természet kapcsolata a kötet más elbeszéléseiben is jelen van – úgy, mint a visszaemlékező, a gyermekkort és a családi harmóniát felidéző szövegekben (pl. *a betonút vége*) –, de inkább csak atmoszférateremtő elemként, nem olyan mély összefüggésben, mint a kötet zárófejezetében.

Az elbeszélések között találunk olyanokat, amelyek szorosabb kapcsolatban állnak egymással, rokoníthatók valamely karakterjegyük alapján,

összességében azonban minden történet egy külön világ – mind a bemutatott valóságszelet ábrázolásmódját tekintve, mind pedig nyelvi megformáltságában. Éppen ezért csak részben állnak össze egy nagyobb, egységes narratívává. De nyilvánvalóan nem is ez volt a cél, hogy egy logikusan szerveződő és működő világot mutasson be a szerző. Értelmezhetnénk úgy ezeket a szövegeket, mint jelentéseket, állapotrajzokat a birodalom alkonyáról. Ha az értékdevalválódás folyamatát végigkísérjük, jogosan merül fel bennünk a kérdés: mi várhat ránk a birodalom bukása után? Ha nem hallható többé a *forrás* csobogása, a csontok ropogása az Impéria darálójában, amely egyaránt alkalmas „stresszoldásra, szerelmek felfűtésére, barátságok ápolására”, s ha nem halljuk már a varjak káromását sem, akkor nem marad más, csak a tömör urbiai csönd.